
Köroğlu Destanı Antep Rivayeti

Dr. Mustafa SEVER

Mersin Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Özet: Köroğlu destanları, tüm Türkler arasında, Türklerin düşünce ve değer sistemlerini yansıtan bir anlatımlar toplamıdır. Köroğlu destanı, Türk destan geleneğinde, tarih boyunca farklı inanç ve kültürlerle etkileşimde bulunan Türklerin birçok sosyo-kültürel özelliğini, Türk milletinin şeref, namus, ahlâk, inanç, düşünce ve değer yargılarını yansıtır.

Köroğlu destanının Antep Rivayeti de geri plânındaki derin sistemleri (anlatıda hissedilen, Türk kimliğini vurgulayan ve Türk milletini diğer milletlerden farklı kılan özellikler) ile toplumsal değerlerin bir gösterimidir.

Anahtar kelimeler: Köroğlu, Antep, Rivayet, Destan.

Giriş

Araştırmacılar, destanı “milletlerin ruhunda derin izler bırakmış kimi tarihi olayların, o milletin fertleri üzerinde bıraktığı izlerin yansıması” şeklinde tarif etmiştir¹. Yine araştırmacıların ortak görüşü olarak, destanların kaynağı, savaşçı bir aristokrasinin hakim olduğu “kahramanlık çağları”nda yatar. P.N. Boratav, destanların doğmasını bazı şartlara bağlar: 1. Milletlerin iptidai bir vaziyette olması, 2. Bunları tevlit edecek mühim hadiselerin zuhur etmesi (esatir de yeni hadiselerin zuhuriyle zenginleşir, yeni epizotlar toplar), 3. Nihayet müteferrik parçaların bir kül haline gelmesi için “daire” dediğimiz vahdeti husule getirecek mühim bir şahsiyetin (bir kahramanın) meydana çıkması gibi. Destanların bir daire hâline gelmeleri, onların büyümelerini, değişmelerini durdurmaz. Her daire yine, yeni yeni hadiselerin zuhuriyle ya aynı kahramanların hayatına yeni

şeyler ilave eder veyahut da kahramanlarını değiştirir (Boratav 1984: 16). Sözlü destan geleneği, kahramanlık çağlarından sonra da etkisini sürdürmüştür. Hatta destanların asıl bu dönemde işlendiği, olgunlaştığını söylenebiler; ki yukarıda alıntuladığımız bilgilerden de anlaşılacağı üzere, bu olgunlaşmada yeni hadiselerin mühim bir yeri vardır. Zaman ve zemine göre kahramanların olağanüstü yeni özellikler kazandığı da olabilir veya yeni ve yakın dönemdeki bir kahraman, eski kahramanın yerine geçebilir. Bir milletin kahramanlarının destanî bir hüviyet kazanması, genellikle savaşların bittiği veya yenilgiyle sonuçlandığı, görece durgun dönemlerde olur. Belirli bir tarihi veya içtimaî olay, halkın hayâl gücüyle zenginleşerek dilden dile aktarıldıkça gerçek olanla hayâlî olan birbirine karışır. Bu safhada gerek olay, gerekse olay içindeki kahramanlar olağanüstülükler kazanır; dolayısıyla “gerçek”, destanda ancak bir çekirdek halinde bulunur. Destan ise, bu çekirdeğin gelişmesi, dallanıp budaklanması şeklinde bir meydana gelişir.

Köroğlu destanı da Kafkaslardan Balkanlara kadar uzanan çok geniş bir sahada “birçok Türk boyu ve grubunda, bunlara ilaveten Türklerle kültürel ilişki halinde olan öteki milletlerde yaşayan bir destan kahramanı”nın (Oğuz 1997:6) etrafında gelişen olayların anlatıla geldiği bir destandır. Bir çok eş metin (variant), bu sahada birtakım farklılıklarla anlatılır. Bu eş metinler, aslında tek bir çekirdeğin çevresinde gelişmiş, temel olay ve kahramanları birbirine çok yakın parçalardır².

Köroğlu hakkında anlatılan hikâyeler, “Anadolu sahasında ‘kol’ adı verilen ve her biri kendi içinde bir bütünlüğe sahip olan müstakim parçalar halinde birer birer veyahut da anlatıcılar tarafından bu parçaların birbirine kenetlenmesi suretiyle bir bütün olarak anlatılabilmektedir” (Ekici 1999: 10).

Köroğlu destanının bir çok eş metni içerisinden biz, Hüseyin Bayaz’ın (1981) “Köroğlu-Antep Rivayeti” adlı çalışmasını temel alarak, bu destanı, Türk destanlarında görülen ortak motifler, temalar bakımından, yani Türk destanlarının genel özellikleri açısından incelemeye çalıştık. Türk destanlarındaki kahramanların olağanüstülükleri, maiyetlerindeki şahıslar, sahip oldukları at ve savaş aletleri, kahramanın gönül ilişkileri, mertlik, ölümsüzlük, savaş sahneleri, vb. motiflerin Köroğlu destanının Antep Rivayet’indeki anlatılış şeklini belirtmeye, yer yer diğer destanlarla benzerlikleri üzerinde durmaya çalıştık.

Çalışmamıza temel aldığımız destan, Hüseyin Bayaz’ın Köroğlu hikaye-

lerine çocukluk yıllarında başlayan ilgisiyle, çeşitli anlatıcılardan dinlediği birçok müstakil kolun bir bütünlük ve devamlılık hâlinde yazıya geçirilmiş şeklidir. Anlatım ortamı, anlatıcılar, dinleyiciler, yazıya geçirilme şartları (unutma, yeniden kurma, değişim, vb). ve coğrafi mekân (Antep) arasındaki etkileşimler, metnin şekillenmesini sağlamıştır. Ancak, anlatım ve derlemenin Antep'te olmasına karşılık, destanda mekân olarak Erzurum, Bingöl, Malatya, Bağdat, Şam, Gürcistan ve Çin-Maçin'den söz edilmektedir. Elbette, bu yer adları ve dolayısıyla da olaylar, kişiler, tarihî gerçeği yansıtmaktan çok, anlatıcı veya anlatıcıların kimlikleriyle, hikaye etme ustalıklarıyla ilgili bir durumdur. Anlatının, anlatıcı ve dinleyicilerin, daha doğrusu hikayenin yaratıldığı, "yaşatıldığı ortamların ihtiyacı ile şekillenen" (Oğuz 1997: 6) bir yapısının olduğu unutulmamalıdır. Her coğrafi bölge ve bu coğrafyadaki insan yapısı, anlatıyı biçimlendirmede anlatıcı üzerinde etkisini gösterecektir. Destan metni, Anadolu'da çeşitli müstakil kollar halinde anlatılan bir eş metin/variant olarak, folklor mahsullerinin yaratıldığı ve yaşatıldığı coğrafya ile örtüşmesi anlamında Antep'le ilişkilidir. Halk anlatılarının temel özelliklerinden olarak, destanın yeni ilaveler yapılmaya müsait yapısı ve nesilden nesile söze dayalı yayılım şartları ile anlatıla gelen Köroğlu kolları, anlatıldığı coğrafyanın insan yapısının ilgi ve ihtiyaçlarıyla, temel kabulleriyle şekillenerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Köroğlu destanı üzerinde bugüne kadar birçok araştırmacı çalışmış, yayınlar yapmıştır. Antep Rivayeti üzerinde ise herhangi bir inceleme-değerlendirme yapılmamıştır. Hüseyin Bayaz'ın nerdeyse bir ömür boyu değişik kişilerden derlediği kollar, diğer rivayetlerdeki kollarla aynılık, benzerlik taşısa da Antep'e has, üzerinde durulması gereken orijinal bir metin olma özelliğini taşımaktadır. Başta da işaret ettiğimiz gibi çok geniş bir coğrafyada anlatıla gelen kollar, yaratıldığı ve yaşatıldığı insan yapısı ve coğrafyanın etkilerini taşıyacaktır. Bu bakımdan Antep Rivayeti de o coğrafyadaki kültürü, geleneği, yaşayışı ortaya koyan bir anlatıdır.

KÖROĞLU DESTANININ ANTEP RİVAYETİ ÜZERİNE

Destanı özeti

Şehr-i Arzulum (Erzurum) valisi vefat eder. Şehrin ileri gelenleri padişaha bir nâme göndererek padişahтан yeni bir vali tayin etmesini isterler. Padişah, Laloğlu Hüseyin Paşa'yı Erzurum'a vali tayin eder. Vali, günün

birinde “on iki nişanı tam tekmlil süt be süt küheylan bir at” (12)** ister. Araştırılır, soruşturulur, valiye istediği at bulunur. Ata bakıcı olarak da Deli Yusuf görevlendirilir. Deli Yusuf, atı tımar ettiği bir gün, atın kendisini çiftlemesi üzerine atın alnına tokmakla vurarak atı öldürür. Hüseyin Paşa, Deli Yusuf’u kendisine iyi bir at bulması için görevlendirir. Yusuf, görünüşte pek çirkin, ancak aradığı nitelikte bir tay bularak Hüseyin Paşa’ya getirir. Paşa, tayı görür, sinirlenir ve Deli Yusuf’un gözlerine mil çektirir. Tayı Yusuf’a vererek onu kovar.

Deli Yusuf, oğlu Ruşen Ali’ye verdiği direktiflerle tayı yetiştirir. Tay, güzel bir kır at olur. Atın görülüp vali tarafından ellerinden alınacağından korkan Deli Yusuf, oğluyla birlikte Erzurum’dan ayrılarak Bingöl taraflarına gelirler. Mola verdikleri bir yerde susayan Ali, su aramaya çıkar. Bir kaya kovuğundan akan ayrına benzer bir su bularak hem kendi içer hem de Kırat’a içirir. Daha sonra babasını da suyun yanına getirir; ancak o suyu bulamaz. Çünkü her taraftan sular akmaktadır. Babası, o suyun abı hayat olduğunu söyler. Ali, acıktıkları için yiyecek bir şeyler aranmaya çıktığında bir çerçiyi soyar; bu onun ilk soygunudur. Daha sonra bu tür soymalar, haraç almalar, bağ almalar sıklaşır ve Ali’nin adı, eşkıya Köroğlu olarak anılmaya başlar. Ününün yayılmasıyla da “Bingöl yaylasında, Çamlıbel dağında etrafına adam öldürenler, hırsızlık yapanlar, kız kaçırıcılar, elini gününü yıkıp çadır kazığını beline sokanlar, baltasını omuzuna asanlar” (27) toplanmaya başlar.

Bu arada Osmanlı ordusu Sivastopol’da Ruslarla savaşmakta ve durum da hiç iyi gitmemektedir. Köroğlu, Sivastopol’a sefer ederek Rusları bozguna uğratar; İstanbul’a gider ve Padişah’tan “Sivastopol kahramanı” ünvanını alır. Ayrıca, padişah, Çamlıbel’i Köroğlu’ya bağışladığını belirten bir ferman verir. Köroğlu, Çamlıbel’e kalesini yaptırır, ağaçlar diktirir.

Daha sonra Ayvaz’ın güzelliğini duyarak onu Çamlıbel’e getirmek üzere Üsküdar’a gider. Bir çoban kılığında girerek çeşitli hilelerle Ayvaz’ı kaçıtır. Suretini/resmini gördüğü Bey şehri beyinin bacısı, Bolu Beyi’nin amca kızı Benli Döne’yi kaçıtır. Beylerinden Mahmudu Bezirgan’ın iddiası üzerine Gürcistan şahı Ahmet Şah’ın dünya güzeli yedi bacısını getirmek üzere Gürcistan seferine çıkar. Çeşitli savaşlar, maceralardan sonra bu yedi güzeli alıp Çamlıbel’e getirerek gözde beyleriyle evlendirir. Sonra, Bolu Beyi, Köroğlu’nu esir ederek zindana atar. Beylerden Demircioğlu, Köroğlu’nu kurtarır ve Bolu Beyi’nin kızı Dizdar hatunu kaçıarak Çamlı-

bel'e getirir. Koroğlu, beylerinden Dellek Hasan'a ve Hoylu'ya verdiği söz üzerine Erzurum'a sefer eyleyerek emmisi Bey Ali'nin kızları Güllü Nigar ve Döne Han'ı Çamlıbel'e kaçıır. Bir eğlenti sırasında sarhoş olan Koroğlu'nun beylerini, Bolu beyi esir ederek Bolu'ya götürür. Koroğlu, bir çoban kılığına girerek Bolu'ya gider ve yiğitlerini kurtarır. Bolu beyi, Dellek Deli Hasan tarafından öldürülür.

Zor Ahmet Bezirgan'ın nişanlısını getirmek üzere Çin'e gidilirken Koroğlu, Dağıstan'a uğrar. Burada görüp âşık olduğu Hösne Bala ile evlenir. Bir gecelik karı-kocalıktan sonra, Koroğlu, Hösne Bala'ya pazubandını bırakarak oğlu olursa, koluna bu pazubandını bağlayıp Çamlıbel'e göndermesini söyleyerek Dağıstan'dan ayrılır.

Çin seferinde Çinlilerin anî baskınında yedi bin erini kaybeden Koroğlu Çamlıbel'e döner. Aradan on üç sene geçmiştir ve Hösne Bala bir oğlan doğurmuş, adını Hasan koymuştur. Hasan on dört yaşına gelince Çamlıbel'e giderek Koroğlu'yu bulur.

Hasan, Koroğlu'nun sır odasında bulduğu bir surete bakarken düşer bayılır. Düşünde suretteki kızı görür ve bir pir vasıtasıyla kızla bir araya gelerek kızın elinden bâde içer. Kız, Çin padişahının vezirinin kızı Gülizar'dır. Hasan, kızı bulmak için Çin'e gider ve Gülizar'ı kaçıır. Ardından gelen Çin kuvvetleriyle savaşırken yaralanır. Koroğlu yetişerek Hasan'ı kurtarır. Çamlıbel'e dönerken Dağıstan'a da uğrayarak Hösne Bala'yı alırlar.

Çamlıbel'de düğün-dernek kurulur. Bir yaşlı kadının, "gelinlerin başlarına turna teli takılırsa daha güzel olur" demesiyle Koroğlu yiğitleri, Bağdat'a turna teli getirmek üzere giderler ve orada casus sanılarak esir edilirler. Yiğitlerini kurtarmak üzere Bağdat'a giden Koroğlu, anlaşma gereği Bağdat'ı İranlılardan kurtarmak için İran ordusuyla savaşır. Bu savaşta beylerinden Hoylu şehit olur ve Koroğlu yiğitlerini alarak Çamlıbel'e döner. Tekrar düğün dernek kurulur. Bu arada Firenkoğlu adında bir usta çakmaklı bir tabanca icat ederek Ayvaz'a hediye eder. Maksadı, beyler arasında karışıklık çıkarmaktır. Ayvaz, tabancayı beylere gösterirken Demircioğlu'nu vurur. Bunu gören Ahmet Bezirgan, Ayvaz'ı öldürür. Hasan da Ahmet Bezirgan'ı öldürür. Düğün yarıda kalır, beyler arasında huzur bozulur. Koroğlu, ailesini toplar, malını askerleri arasında pay eder ve Şam'a göçer. Şam'da nişanlısı Benli Döne ölür ve Kırklar dağı eteğindeki mezarlığa gömülür. Koroğlu, oğlu Hasan'la mezar ziyaretine gittiği

bir gün Hasan'a anası Hösne Bala ve nişanlısı Gülizar'ı alarak Dağıstan'a dönmesini söyleyerek kaybolur, Kırklar'a karışmıştır.

Köroğlu'nun Özellikleri:

a- Köroğlu'nun tarihî kişiliği

Prof. Dr. Mustafa Akdağ, (1995: 288) Köroğlu'nun tarih sahnesinde görünmesinden önce Köroğlu'nun destanlaşmasına zemin hazırlayan olaylar, gelişmeler hakkında şu bilgileri verir: "...III. Murad saltanata başladığı zaman, Anadolu'da, iki zümrenin, reaya ile ehl-i örfün birbirlerine sataşır düşman olduklarını, hatta bu yüzden bazı yerlerde çarpıştıklarını bile görüyoruz. Ehalinin başında kadılar, vilayet idarecilerinin başında ise ümera bulunmakta idi. Medrese talebesine, Hükümetin uyguladığı merhametsizce asıp-kesme usulü pek çok ailenin canını yakmış, bu yüzden ehl-i örf karşı olan düşmanlıklar tecavüzkâr bir dereceye gelmişti. Suhte ayaklanmalarının içtimaî sebeplerini bir türlü anlayamayan hükümet, uzun müddet ezme siyasetine devam etti. Askersiz kaldığı zaman da, asiye hakim olabilmek için, il erlerine, yani reayanın eli silah tutanlarından teşkil olunan levend bölüklerine dayanmak zorunda kaldı. Bu suretle, çiftini-çubuğunu bozup geçimsiz kalmış insanlara iş bulmuş oldu. Fakat, bunlara, hizmetlerine karşı bir ücret vermeyi düşünmediği için sekban ve levendler de suhteler kadar soyguncu olmaktan başka bir şey yapamadılar. O halde, ortaya bir de levend bölükleri meselesi çıktı. Köroğlu ve arkadaşlarından itibaren görünmeye başlayan ünlü eşkiya başları bu bölüklerden itibaren türediler. Köylü ve fakir halka isyan kapısı böyle açıldı. Para darlığının ve ihtisal güçlüklerinin etkisiyle meydana çıkan bu serbest insanların artmaya başlaması, suhte ve ehl-i örf anlaşmazlığı şeklinde ortaya çıkan Anadolu karışıklıklarını XVIII. yüzyılın Celalî isyanlarına götüren yegane amil olarak göze çarpmaktadır".

"...İktisadî darlık artmakta devam ediyordu. Halkın ödeme gücü gittikçe düşerken, harb yeni masraflar ve fedakarlıklar istemekteydi. Vilayet idarecileri ve vergi toplama memurları, daima kanuni miktardan fazla para ve mal istemelerine devam ediyorlar, pek çok şikayetlere rağmen, Hükümet buna karşı hiç bir şey yapamıyordu. Medrese talebesi ve onlarla uğraşan ehl-i örf, hep reayanın üzerine yük olmaktadır. Yeniçeriler, zemet ve yüksek tımar erbabı, kadılar, müderrisler, yani genel olarak hükümet mensubu olanlar ile reyadan bilhassa ticaret ve faizcilik edenler,

servet yönünden tam bir üstünlük kazanmışlardı. Buna karşı, köylü sınıfindan çiftini bozanların miktarı gittikçe artıyordu. Hele uzun zamandan beri isyan halinde bulunan suhtelerin köylülerde yarattıkları şekavet ruhu, levend ve sekban miktarının artmasına yardım etmişti. Suhtelerin ahlaki kayıtsızlıklarına ve isyanlarının daha çok soyguncu karakter taşımalarına rağmen, halk arasında taraftar bulmalarına, köylünün bu zor durumu yardım etmekteydi”.

Akdağ, bu bilgilerden sonra, vesikalara dayanarak, Köroğlu'nun tarihi kişiliği üzerine şu tespitte bulunur: “... Elimizdeki vesikalara göre, ilk tanınmış levend bölükbaşı, yahut daha uygun bir deyimle, Celali Reisi, Bolu ile Gerede arasında, 1581'den itibaren, iki yüz kişilik bir grupla soygunculuğa başlayan ve Köroğlu efsanesinin kahramanı olan Köroğlu Ruşen'dir. Önce küçük bir bölük ile servet sahiplerine ve tabii olarak, daha ziyade kadınlara ve ehl-i örfe saldırmaya başlayan bildiğimiz destan kahramanının, gittikçe önem kazandığını ve emrine daha bazı başbuğların gelmesi ile birçok bölüklere kumanda eden hakiki bir Celali Reisi olduğunu tahmin edebiliriz.

Köroğlu'nun da, kendisinden sonra gelen Celalî şefleri gibi, mazul hükümet mensubu veyahut hiç olmazsa halk tarafından il erlerine baş seçilen bir yiğitbaşı olup olmadığını bilmiyoruz. Fakat, bizim tahminimize göre, bu tanınmış eşkıya başının, bütün celali isyanlarının mahiyetini ve karakterini aksettiren “Köroğlu” adındaki halk destanlarının yegane kahramanı olarak ebedileşmesinin sebebi Celali isyanlarının ilk bayraktarı olmasındadır. Yaşadığı sahaların İstanbul-İran askeri yolu üzerine rastlaması, şekavetini ayrıca popüler kılmıştır denebilir”.

Yücel Özkaya, “Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti” (1983: 67) adlı makalesinde Bolu'nun Şer'îye sicillerini esas alarak Köroğlu'nun Bolu'da Celalî İsyanları esnasında yaşamış bir Celalî önderi olduğunu belirtmektedir: “... vesikalarda ve tarihi kaynaklarda Celalî olarak adlandırılan Köroğlu, aslında haksızlıklara karşı ayaklanmış, çevresindekilerle kötü yönetimi dolayısıyla Bolu Bey'ine kafa tutup savaşlar yaptığından halk tarafından sevilip hakkında destanlar düzülmüş olan bir kişidir. Köroğlu, (asıl adı Ruşen veya Ruşen Ali) Sırp savaşında Padişaha çok fayda sağlaması ile ün yapmış, sonra Bolu Beyi'ne karşı ayaklanmış bir kişi olarak tanınır” ve devamla “Köroğlu, destan kahramanı olarak ilk önce Bolu çevrelerinde şöret kazanmış olmakla beraber, hikâyesi ve destanı diğer yerlerde de geliş-

miştir. XVI. yüzyılın sonlarındaki Celali reisi Köroğlu'ndan başka-ondan önce ve ondan sonra- aynı adı taşıyan eşkıyalar ve Türkmen sergerdeler de türemiş ve bunların türlü serüvenleri Köroğlu'nun gerçek ve hayali serüvenlerini zenginleştirmiş olabilir. Belgeler 1581'de Gerede'de Bolu Beyi'ne isyan ettiğini göstermektedir." demektedir.

P. N. Boratav'ın verdiği bilgilere göre Köroğlu'nun menşei konusunda değişik görüşler mevcuttur. Köroğlu destanını İngilizce'ye çevirerek Batı ilim dünyasına tanıtan Chodzko'nun Köroğlu'nu II. Abbas (1648-1667) devrinde yaşamış, Kuzey Horasan'da doğmuş, Teke kabilesinden bir Türkmen olarak kabul ettiğini belirtir. Chodzko'nun bu görüşleri daha sonraları V. Hulufu, Penn, M. Velizade, Kunoş ve Mesaroş tarafından da kabul görmüştür. Ancak P.N. Boratav, bu görüşü bir hata olarak değerlendirerek, "muhtelif devirlerde Anadolu ve Azerbaycan'da seyahat edenler ya Köroğlu hakkında rivayetleri nakletmekle iktifa etmişler veyahut bu rivayetlere iştirak ettiklerini göstermişlerdir. Çirakov'u birincilerden sayabiliriz. O, Köroğlu'na ait yerleri gösterirken bunu efsanevi bir kahraman diye zikrediyor ve ahalinin 300 sene evvel oralarda Köroğlu'nun yaşadığını rivayet ettiklerini söylüyor" diye bu görüşün aslı olmadığını belirtir.

b- Köroğlu'nun destanî özellikleri

Köroğlu'nun tarihî kimliği bir yana, Köroğlu, bir destan kahramanıdır ve "biz, halkbilim metodolojisi içerisinde ona tarihte yaşamış biri olarak bakılmasını ihtiyatla karşılıyoruz. Köroğlu anlatmalarına vücut veren bir tarihî prototip olsa bile, yüzlerce yıl içinde boydan boya, nesilden nesile sözlü gelenek ortamında anlatılarak taşınan Köroğlu'nun yaşatıldığı ortamların ihtiyacı ile şekillenen bir kahramana dönüştüğünü kabul etmek gerekir" (Oğuz 1997:6).

Köroğlu destanı, hâlâ değişik anlatımlarla farklı coğrafyalarda yaşayan Türkler arasında anlatılmaktadır. Anadolu sahasında Elazığ, Urfa, Maraş ve buna benzer varyantlarda destan, hemen hemen aynıdır (Boratav 1984: 39). Destanda Köroğlu'nun ve arkadaşlarının kahramanlıkları, cesaretleri, kararlılıkları hep ön plândadır. Onlar tasvir edilirlerken çeşitli varlıklara benzetilerek anlatılırlar. Sözelimi, destan anlatıcıları Köroğlu'ndan söz ederken "Kırat'ın üzerinde kal'a burcu kimi duran Köroğlu'nun hamam kubbesine benzeyen kafası, dana hörgücü kimi omuzlarına taşan boynu,

ekmek tahtası kimi açılan döşü, geyik boynuzu kimi dikilen bıyıkları ile bir hüyük kimi yükselen bu yiğidin..." (30) biçiminde bir tasvir yaparlar. Bu durum, Köroğlu'nun veya onun kahraman arkadaşlarının savaşçılıklarını sembolize etmek yanında, düşmanlarıyla da kıyaslanmalarını sağlamaktadır.

Köroğlu'nun olağanüstülükleri anlatılırken sanki bir dev anlatılıyormuş gibi söz edilir: "Barmakları hıyar, kolları çınar dalı kimi, çam oyumunun arasında büyümüş, zebella...". Bu, genellikle Köroğlu'nu tanımayan, bilmeyen kişilerin Köroğlu'nu gördükleri andaki düşünceleridir. Köroğlu'nun yanındaki yiğitleri de tanıtırken çeşitli lakaplarla anılırlar. Dahası bu lakaplar, onların adı olur, bu adlarla anılırlar: Eceli Yakın, Canı Cebinde, Eşek Götürmez, Darı Deymez, Zor Bezirgan, Kabire Sığmaz, vb. Köroğlu, düşmanıyla karşılaştığında veya adamlarıyla toplantı öncesinde şöyle tasvir edilir: "Kaş çatık, bıyıklar bükük, gollar çemrek, gılıç gınından dört barmak dışarı çıkmış, pür heybet, söz söyleyenin sanki kellesini kesecekmiş gibi bir tavır..." (134)

"... Hemen Kırat'a sıçrayıp, gılıcı gınından dört parmak dışarı çıkarıp göğsünün pullarını söküüp, bazularını sıvayıp, bıyıklarını büküp, kaşlarını çatıp, bütün heybetiyle ..." (110)

Köroğlu'nun yiğitliğinden, mertliğinden, savaşçılığında, pehlivanlığından, vb. bir çok özelliğinden daha önemli olan adıdır. "Köroğlu" adını duyan her kim olursa olsun hemen af diler, varını yoğunu Köroğlu'na feda ederek Köroğlu'nun emrine girer. Destanda bu durum, kimi zaman beylerini rahatsız ederse de sonuçta kimse ona karşı gelemmez. O'nun emirlerine kesin bir itaat söz konusudur. Beyler yaz, kış, gece, gündüz demeden, düşmanı yok edinceye kadar, sonunda ölüm bile olsa, Köroğlu'nun emirlerine uyarlar.

Köroğlu, ölümsüz bir kahramandır. Bu özellik diğer Türk boylarının (Manas, Alpamış, vd.) destanlarında da bulunmaktadır. Ölümsüzlük, destan kahramanlarının en yaygın özelliklerindedir³. Köroğlu ölümsüz-lüğü ab-ı hayat'tan içerek kazanmıştır: "Ali kalkdı, su bulmak üzere atına bindi. Dolaşırken gördü ki, bir kaya şakağının arasından ayran renginde bir su akıyor. Kıratıyla beraber kaya şakağının yanına varıp bir pençe içdi. Bakdı ki dadına doyum olmaz, çok güzel bir su. Pençe pençe içip, Kırat'a da içirdi" (25). İçtiği suyun ab-ı hayat olduğunu bilmez Köroğlu. Köroğlu'nun babası Deli Yusuf, bu suyun ab-ı hayat olduğunu rüyasında görür.

Oğlundan kendisine de o sudan içirmesini isterse de, suyun bulunduğu yere geldiklerinde suyun her tarafı kapladığını, Destanda Köroğlu'nun ölümsüzlüğünden hemen hemen hiç söz edilmez. Yalnızca destanın başında ve sonunda söz edilir. Köroğlu ölümsüz olmasına rağmen, destanda düşmanlarıyla savaşırken bu ölümsüzlükten hiç bahsedilmez. Ancak, Köroğlu'nun görünümü, sertliği, narası düşmanlarını titretir, korkutur ve kaçıtır: "Köroğlu, ayağını üzengeye takıp bir nara attı ki, dağlar taşlar çınlayarak uğuldamaya başladı. Raviler öyle rivayet ederler ki, bu narayı Bolu yakınlarında bulunan Köroğlu'nun askerleri duyunca..."(233).

Yine, Köroğlu'nun gücünden söz edilirken, onun insanüstü bir güçle zincirleri kırdığı, bir yumrukta karşısındakinin kafasını boynuyla birlikte vücuduna gömdüğü belirtilir.

Köroğlu'nu çoklukla mert, saf, babacan bir kahraman olarak görürüz. Ancak o, kimi zaman güçten ziyade zekasıyla da ön plana çıkar. Yani, güçle halledemediği işleri hileyle halletme yoluna gider. Bu yönüyle düzensi biridir. Çok kere, giremeyeceği yerlere kılık değiştirip, elinde sazı, bir aşık olarak, bir derviş olarak veya kendisini sürü sahibi bir Kürt olarak tanıtarak girer. Ayvaz'ı da kendisine dört boynuzlu bir koç göstereceğini söyleyerek sürünün yanına gitmeye heveslendirir ve kendisini kaçıtır. Kimi zaman kendisinin Köroğlu olduğunu bile inkar eder.

"...Bolu Beyi'nin yanına geldiler. Köroğlu, Bolu Beyi'ne :

- Aman beyim, beni niçin bağlattın, suçum ne ?

- Ulan sen Köroğlu değil misin ?

- Yok beyim, ben Köroğlu'nun abdalıyım. Keşke Köroğlu olsam, bana ne mutlu" (195). Gürcistan Şahı'nın yedi kızını kaçırmak için Kızlarağası Şih Mentif Dede'ye Köroğlu, atının hastalandığını söyleyerek, onun hastalığına bir derman bulması için yalvarır. Adamı kandırıp ahıra getirince öldürüp onun kılığına girer ve kızlara derviş kılığında ulaşarak, onları kaçıtır.

Köroğlu'nun bir başka özelliği oburluğudur; doymak bilmez. Ayvaz'ı kaçırmak için Üsküdar'a gidişinde Ayvaz'ın Civan Seyis'i Köroğlu'na yemek taşımaktan bıkar. Kasap başının karısı her seferinde üç-beş kişilik yemek hazırlar; fakat her seferinde de Köroğlu doymaz. Civan Seyis, Köroğlu'nun yemekleri silip süpürüşüne kızarak ona ilenir: "Hanan harap ola Köroğlu, bu kadar yemeği nerene sığdırıyorsun ?" (45). Destanın bir başka varyantında (Hulufu), Köroğlu, bir oturuşta yedi batman pirinçten pi-

lavı, yedi koyunun budunu yer; yedi hırça şarap içer. Köroğlu, yemek gibi içkiyi (arakı) de aşırı derecede içer. Kendisine fincanla ikram edilen rakıyı, fincanıyla birlikte yutar. Fincanla verilen içkiyi azımsar. Onun içki içmede kullandığı bir okkalık, kimi yerde de dörtyüz dirhemlik bir tası vardır; rakıyı o tasla içer.

Köroğlu'nun ölümsüzlüğü yanında Allah, ona bir başka özellik daha vermiştir; ki o da sazı ile ordusunu idare etme kabiliyetidir. Destan anlatıcısı bu durumu, şöyle anlatır: "Tanrı'nın ab-ı hayat nasib ettiği, sazı ile Çamlıbel'i ve harpte orduları idare etmek gücünü verdiği Köroğlu... güç, kuvvet Tanrı'nın gendisine deniz aygırı Kıratı layık gördüğü Köroğlu'nda idi." (327) Köroğlu'nun bir diğer özelliği de sezgi gücüdür. O, geleceği sezer, ona göre hazırlık yapar.

Destandaki diğer kahramanların özellikleri

Kırat

Destanlarda kahramanın atı, kahramanın en yakın arkadaşıdır. Destan kahramanlarıyla atı arasındaki bağ, bir çok destanda ortak temadır. Atlı kültüre sahip Türklere kahramanın atıyla olan bağları bir çok destanda çok önemli bir şekilde vurgulanır. Kahramanın atının nitelikleri, gücü, güzelliği, olağanüstü nitelikleri destanın neredeyse ağırlık merkezini meydana getirir. Mesela, Manas destanında Manas ve atı Akkula aynı gün doğarlar. Akkula'nın özellikleri Manas'ta olağanüstülüklerle anlatılır (Radloff 1995: 122). Ayakları arasındaki mesafe çakal çukuru gibidir. Sırtı dolu olan bir deve bile Akkula'nın altından geçebilir. Tam donanımlı askerler, onun burun deliğinden içeri sığarlar. Baldırları boğanın baldırı gibi, koşuşu dağ yeli gibidir. Almambet'in atı Sarala, Konurbay'ın Almambet'in babası Aziz Han'a hediye ettiği bir at tarafından Almambet ile aynı gün dünyaya getirilir. Köroğlu destanında da Köroğlu'nun oğlu Dağıstanlı Hasan ile Köroğlu'nun Kırat'ından olma tay aynı gün doğarlar.

Köroğlu'nun atı, sudan çıkmış bir deniz aygırının, bir bezirganın iyi cins atına aşmasından doğmuştur. Doğan bu tay, kara, kırçıl, sevimsiz bir erkek taydır. Bezirgan, bu tayın atının ardı sıra gelmesinden utanır, arlanır ve onu yaşlı bir kadına verir. Köroğlu'nun babası Deli Yusuf, Arzulum (Erzurum) valisi Laloğlu Hüseyin Paşa'ya (diğer varyantlarda Bolu Beyi) at aramak üzere diyar diyar gezerken bu çirkin tayı, görür ve yüklü bir parayla yaşlı kadından satın alır. Sonrası bilinen hikâyedir, Paşa bu tayı

beğenmez; üstelik Deli Yusuf'un gözlerine mil çektirip, tayı da kendisine verir. Köroğlu, babasının tavsiyeleriyle tayı besler, büyütür ve tay öyle bir at olur ki, destanda şöyle tasvir edilir: "Başı geyik, sağrısı höyük, döşü harmanlı, kolları arasından adam rahatça geçebilir; kolları, bacakları kuru çelik kimi. Tırnakları nalbant kütüğüne benzer. Sultan tavlalarında eşine rastlanmayan bir at bu." (19) Kıratın özellikleri hemen her varyantta destanın ağırlık merkezini oluşturur. O, uçan bir attır; suda yüzer. Diz boyu çamurlu bir tarlada koşurulur, tırnağına çamur bulaşmaz. Kırat ile Köroğlu, sanki tek bir varlık gibidir. Kırat olmadığı zaman Köroğlu, aciz bir insandır. Köroğlu, Kırat'ın sırtındayken tam bir destan kahramanı; Kırat'tan indiği veya Kırat'tan düşürüldüğü zaman ise zavallı biridir. Bu durum destanda Köroğlu'nun ağzından "Eğer, Kırat ile kılıcım yanında olsaydı, Bolu Beyi bininin üstüne bin daha koyaydı, heç umursamazdım." (229) şeklinde dile getirilir.

Diğer Türk destanlarında da atından ayrı kalan kahramanlar acınacak durumdadırlar. Bu sebeple düşmanlar, kahramanları öldürmek için, onları en yakın dostları olan atlarından ayırırlar. O, Köroğlu ile birlikte ab-ı hayattan içmiş, yani ölümsüzlüğe ermiştir. Destanın sonunda Köroğlu ile birlikte sır olur. Bu sır oluş sonrasını destancı şöyle anlatır: "Raviler öyle rivayet ederler ki, Köroğlu'nun Kırat'ı, Şam'ın at pazarında yılda bir kel- le kişnermiş. Diğer taraftan rivayet olunur, ki Köroğlu'nun Kırat'ını her yıl bir adam almış. İlk altı ayda at, sahibinin gapısında çok keyiflenir, çok iyi bir hal alır, sonra kötülenmeye başlar, altı ay da böyle devam eder- miş. Adam, çıkardır at pazarında diğer bir adama satar, alan adamda da gene böyle altı aylık eyileşme, altı aylık da kötüleşme devam edermiş. Ri- vayete göre hala bu sürüp gidiyormuş."(345).

Türk destanlarında atlar renkleriyle anlatılır. Mesela, Köroğlu destanında Köroğlu'nun babası, arkalarından kendilerini yakalamaya gelen atlıların atlarına göre tedbir alır. Buna göre, en önden gelen al attır. Köroğlu ve ba- bası, Kırat'ı dikenli tarlaya sürerler; al at dikenli tarladan geçemez. İkinci- sinde arkadan gelen bir kır attır. Köroğlu ve babası, Kırat'ı çamura sürer- ler; arkadan gelen kır at çamurdan geçemez. Üçüncüsünde doru at gel- mektedir. Köroğlu Kırat'ı çorak toprağa sürer; arkadan gelen doru at, ço- rak yerden geçemez. En son arkadan yağız bir at gelmektedir. Köroğlu ve babası Kırat'ı taşlı, kayalı yere sürerler, yağız at da taşlı, kayalı yerden ge- çemez(Boratav 1984: 71). Böylece, destanlarımızda atların renklerine bakı-

larak özelliklerinin bilindiği gerçeğine ulaşırız. Hatta Orhon Kitabeleri'nde de atlar renkleriyle anılmaktadır. Mesela;

"... Kültigin Bayırkununğ ak adgırığ binip oğlayu tegdi."

İkinti İşbara Yamtar, boz atıg binip tegdi.

"Alp Salçı ak atın binip tegmiş..." (Ergin 1984: 27).

"Kül Tigin'in üzerine binip savaştığı atlar sadece dört renktir: Boz, torug (doru), ak ve yağız. Yalnız, aralarından bir tanesi "başgu" boz attır. Başgıl /başgu değişmesinden dolayı bu atın başında ak sakar olduğu ve bundan ötürü de ak olarak nitelendiği tasarlanabilir. Kül Tigin'in bir çok budunla yaptığı savaşlar arasında kesinlikle bilinen onun ak atlara binip, birer kez Kırgızlar, Karluklar, Azlar ve İzgillerle; ikişer kez Türgişlerle ("başguboz at" dahil), üçer kez de Dokuz Oğuzlarla (Uygurlar dahil) çarpıştığıdır" (Divitçioğlu 1987: 114).

Abakan Tatarlarının destanı Kartaga Mergen'de kahramanın atı, yine kıratır. Burada da at, konuşma kabiliyeti olan, gerektiğinde Yalbagay kuşu olup uçan, ok değmez, kılıç kesmez bir attır. Başkırd destanı Zoya Tülek'te kahramanın Aktulpar adlı atı, konuşma kabiliyeti olan, olağanüstü bir attır. Battal Gazi'nin atı Aşkar, su üzerinde yürüyen, gerekince uçan bir attır. Yine, Şah İsmail'in Kamer Tay'ı da kır bir attır. Kırat'ın, Türk destanlarında özel bir yerinin olduğu muhakkaktır. Manas'ın Akkula'sı da ak, yani kır bir attır. Koroğlu'nun Kırat'ından bahsedilirken "Oniki nişanı tam tekmil, süt be süt küheylan" olduğu vurgulanır. Kırat'ın ölümsüzlüğü düşünülünce, "herhalde bu at, her devirde Türk tarihinde iz bırakan her kahramana yoldaşlık etmiştir" demekten kendimizi alamıyoruz.

Koroğlu'nun yanındaki yiğitlerinin de iyi cins atları vardır. Mesela, Zor Bezirgân'ın atı da Kırat gibi olağanüstü bir attır. Sahibini, Koroğlu'nun plânından haberdar etmek ister, Koroğlu'nun oyunu neticesinde bunu başaramayınca sahibinden azar işitir. At, bu azarlanmayı kaldıramaz ve ağlar. Koroğlu, atın bu halini görüp, bezirgânı öldürmekten vazgeçer. Bu halile at, tamamıyla destanı bir attır. Zor Bezirgân da Koroğlu destanında insanüstü kuvveti ve çeşitli özellikleriyle tanıtılır:

Zor Bezirgân bunun adı
Geldi Çamlıbel'in dadı
Yedi çüt camız kuvveti
Vermiş Allah bilin beyler

Şahan kimi kanat çırpar
Aç kurt kimi dalar yırtar
Düşmanı yumrukla yıkar
Bu kahramanı bilin beyler

Zor Ahmet Bezirgân, Köroğlu ile karşılaştığında Köroğlu'nu mağlup etmiş; hatta Köroğlu'na yardıma gelen Köroğlu'nun beylerini de mağlup edip bağlamış; ancak bağladığı adamın Köroğlu olduğunu duyunca af dilemiş ve Köroğlu'nun emrine girmiştir.

Kadın Kahramanlar

Hapse düşen bir kahramanın, onu hapseden kişinin güzel kızı tarafından kurtarılması durumu da destanlarda sıkça görülen bir motiftir. Köroğlu destanında bu motifi biraz değişik olarak görürüz: Demircioğlu, aşık kılığına girerek Bolu Beyi'nin sarayına girer ve orada zindanda yatan Köroğlu'nu beyin kızının yardımıyla kurtarır.

Köroğlu destanında savaşı, kahraman kız tipini, Dağıstanlı Hasan'ın (Köroğlu'nun oğlu) nişanlısı Gülizar örneğinde buluruz. Gülizar, destanda şöyle tasvir edilir: "Üç kardaşı var, her biri bir kişiye bedel. Öyle olmuşken Gülizar Hatun bu üç kardaşından kılıç oyununda, at oynatmada, cirit oyununda gendi üstün. Yüzünü nikablar, eline eldiven geyer, ayağına çizmesini çeker, yağız ata biner; meydana girince heç kimse karşısına çıkamaz. Hem silahşor hem de tabiblerin en iyisi...(302). Gülizar, Hasan'la kaçarken kendilerini takip eden üç kardeşiyle savaşı ve onları öldürür. Daha sonra da nişanlısıyla birlikte babasının askerleriyle savaşı; ki bu da bize Dede Korkut hikayelerinden Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı'daki Selcen Hatun'u hatırlatmaktadır.

Destanda sözü edilen diğer kadınlar, olaylar içinde aktif rol almayan kadınlardır. Genel ahlâk anlayışı içinde namusuna düşkün, erine sâdık kadınlardır.

Köroğlu'nun beyleri

Köroğlu'nun beyleriyle ilişkisi, arkadaşlık, dostluk temeline dayanır. Köroğlu'yla gayet samimi bir eda ile konuşurlar. Hepsi de isteyerek Köroğlu'nun etrafında toplanmıştır. Bir çoğu, Köroğlu ile aynı güçte, hatta kimileri ondan da güçlüdür. Hatta ilk karşılaşmalarında kimileri Köroğlu'nu mağlup etmiştir. Beyler, destancı tarafından "... hep baş kesenler, adam soyanlar baskın yapanlar, gız kaçırınlar" olarak tanıtılır. Zaten, "Çamlıbel'e baş kesenler, yol kesenler yerleşir. Çünkü bunlar için başka yerde ekmek kapısı kalmamıştır. Onun için buraya bağlanır kalırlar." (77) Destanın bir başka yerinde "Bunların hepsi elini gününü yıkmış, çadır

gazzıgını beline sokmuş, paltasını omuzuna asmış, anasının eğirdiği ipliği pazarda satmış, canından vazgeçmiş” (129) kişiler olarak tanıtılırlar. Savaşta hepsi de olağanüstü savaşçılıklarıyla ön plana çıkarlar. Adları, daha çok addan ziyade birer sıfattır: Darı Deymez, Kabire Sıgmaz, Eceli Yakın, Canı Cebinde, vd.

Destanda, anlatıcının özel bir önemle anlattığı, çeşitli sıfatlar, “tanımlayıcı söz ve söz grupları” (epithet) kullanarak tanıttığı yiğitlerden biri de Demircioğlu’dur. Demircioğlu, Köroğlu’nun atını nallayabilen tek kişidir. Köroğlu’nun, Demircioğlu’nun dükkanında “iki giyim” nalı beğenmeyip, iki eliyle bükmesi ve iki ucunu birbirine yapıştırarak ziyan etmesine kızan Demircioğlu, Köroğlu’nun verdiği altınların tuğrasını siler. Bu yönüyle Demircioğlu, tam bir destan kahramanıdır. Demircioğlu, destanın sonraki bölümlerinde okumuş, ağırbaşlı, şehir ahvalını bilen, iş ve söz sırasını bilen bir yiğit olarak tanıtılır. Demircioğlu’nun babası, oğluna bir gün dükkanına Köroğlu’nun geleceğini, atını nallatacağını, o gün için Köroğlu’nun atına yaptığı nalları saklamasını, Köroğlu’ndan kendisine hayır geleceğini söyler. Sonuçta Demircioğlu da Köroğlu’na tabi olur.

Destanda ilginç tavırlarıyla dikkat çeken yiğitlerden birisi de Tellak Deli Hasan’dır. Cesaretin, dolayısıyla da yiğitliğin kazanılmasının “kan içme yoluyla” sağlanması durumunu göstermesi bakımından Tellak (Dellek) Deli Hasan’ın destanda önemli bir yeri vardır. Hasan, aslında ödle, korkak bir adamdır; fakat Köroğlu, öldürdüğü üç adamın kellesini özellikle Hasan’a kestirir ve Hasan’dan kellesini kestiği bu adamların kanını içmesini ister. Hasan içmek istemezse de Köroğlu’ndan korktuğundan söylemeni yapar, adamların kanını içer. Köroğlu bunu bilerek yapmıştır. Hasan bu suretle korkaklıktan arınarak tam bir yiğit olur; savaşlarda da insanüstü bir güçle savaşır.

Destandaki tasvirler

Köroğlu destanında savaş sahneleri canlı bir şekilde tasvir edilir. Köroğlu, savaş öncesinde emirlerini sazı ile verir; nasıl savaşmaları gerektiğini bildirir. Yani, sazıyla savaşı idare eder. Savaş esnasındaysa yiğitleri yüreklendirici nutuklar söyler.

“... İki düşman birbirine havan topunun güllesi kimi çarpıldı. Atlar kişniyor, şahlanıyor, kalkanlar gümbürdüyor, ahşer mahşer meydanı, kızıl kıyamet kopuyor. Köroğlu, askerinin arkasından vurun babalarım, vurun oğullarım, vurun aslanlarım, diyor; askerlerini yüreklendiriyor; Hem de

gereken yerlerde askeri takviye ediyordu.” (118)

Köroğlu'nun sazı ile bildirdiği emirleri alan “Çamlıbel yiğitleri, yayından boşanan ok kimi düşman askeri üzerine saldırır” (37). Savaş, destan anlatıcısı tarafından “nâralar atılıyor, atlar kişniyor, kılıçların parıltısından şimşekler çakıyordu. Kesilen kol, bacak, kelle havalarda uçuşarak yerlere düşüyordu” şeklinde tasvir edilir.

Köroğlu'nun Sivastopol zaferi sonrasında İstanbul'a gelmesi, padişahça kabulü “Yeddi yerde temennah, sekizincide el pençe divan durdu” şeklinde anlatılır.

Savaş, düşmanın kaçmasıyla sona erer; binlerce düşman öldürülür. Bu savaşta dikkati çeken bir nokta da az sayıda yiğit ile çok sayıdaki düşman ordusunun mağlup edilmesidir. Savaş sonrası, zaferin elde edilmesiyle Köroğlu savaş alanını bırakıp gitmez. Çadırlar kurulur, atlar bağlanır ve üç gün beklenir. Bu üç günlük beklemenin gerekçesi, destanda şöyle açıklanır:

“...Köroğlu'nun askeri istirahata çekildi. Üç gün Bolu Dağında kaldılar. Beylerden biri sordu:

- Ne emrin olur Köroğlu beyim ? Üç gün tamam oldu.

- Benim üç gün istirahat vermemin sebebi, düşman arkamızdan kötü söylemesin. “Bize bir gızılık alavı verdi getti, iki üç gün dursaydı, asker toplardık, guvvet peydahlardık, şöyle yarar, böyle yırtardık” deye arkamdan söz söyletmemektir. Üç gün geçti; bakın düşman tarafından bir kımlıdama var mı? Yoktur beyim, dediler. Öyle ise çadırlar yıkılsın, atlar halatlarından çözülsün, koç yiğitler at beline binsin...(237)

Destanda bir güzelden bahsedilirken, onun eşi benzeri olmayan bir dünyaya güzeli olduğu üzerinde durularak kız, “salkım salkım saçlar, kara kara gözler, hilal kimi kaşlar, inci kimi dişler, mahçup bakışlar, hösnü dille-re destankadar güzel bir çehreye malik dilber... Üzerinde sırma işlenmiş çepken, sülün kimi boy, ay kimi cemâl...” (81) şeklinde resmedilmektedir. Destanda, masallarda sıkça görülen “cadı” ise, destan anlatıcısı tarafından “Ayağı edikli, başı çarşafı, eli tesbahlı, üç otuz yaşlı, kazma dişli, gözleri fıldır fıldır eden bir goca garı” olarak tasvir edilmektedir.

Destanda alet ve eşyalar:

Kılıç, nal, saz, kadeh, vd.

At ve kılıç, Türklere olduğu gibi, diğer milletlerde de şeref ve şanın sem-

bolü olmuştur. Destanlarda yiğit, atı ve kılıcıyla yiğittir. Atı ve kılıcı olan yiğit, düşmanlarını mağlup edecek güçtedir. Bu sebeple at ne kadar önemli ise kılıç da o derece önemlidir. Kılıçların yapılışı, kılıcı yapan usta da destansı bir hava içerisinde tasvir edilirler. Kılıç yapan ustaların destanlarda özel bir yeri vardır. Köroğlu destanında Köroğlu'nun kılıcının "ondört batmanlık bir kılıç" (150) olduğundan söz edilirse de yapılışından veya ustadan söz edilmez. Ancak, Köroğlu'nun atının nallarını yapan Demircioğlu'ndan söz edilir.

Destanda Köroğlu önemli sözlerini "tel"den; yani sazı ile söyler. Askerini sazı ile idare eder. "Askere nasıl cenk edeceğini anlatır" (118). Anlatıcının tasvir ettiği bu saz, "on iki tel, yirmi dört perde, üstü sedef döşeli, usta elinden çıkmış, suyuna düşmüş" bir sazdır.

Köroğlu, zaman zaman beyleriyle eğlenir. Bu eğlencede arakı içtiği kadeh, "dört yüz dirhemli, altın yaldızlı bir tas"tır (116).

Destanda motifler

Köroğlu destanında, sık sık kıyafet değiştirme, başka bir kimlikte davranma motifine rastlanmaktadır. Çobanla elbiselerini değiştiren Köroğlu, Bolu Beyi'nin yanına vardığında ve Ayvaz'ı getirmeye gittiğinde bir kürt gibi Türkçe konuşur ve davranır. Köroğlu, atının hastalandığı yalanıyla kandırdığı derviş, atını efsunlaması için atının yanına getirir ve öldürerek onun kılığına girer, derviş olur.

Köroğlu'nun beylerine, yiğitlerine karşı derin bir muhabbeti vardır. Uzun süre ayrı kaldığı bir yiğidiyle karşılaşınca, birbirlerini bıyıklarından öperler. Yine savaşta kahramanca savaşan bir yiğidini, Köroğlu, bıyıklarından öperek tebrik eder. Bu bıyık öpme usulü, herhalde yiğitliğin, mertliğin, dostluğun bir tasdiki olsa gerektir.

Diğer bir motif, kuyuya, zindana atılma motifidir. Köroğlu, Bolu Beyi tarafından kuyuya hapsedilir. Yine aynı şekilde Köroğlu'nun yiğitleri (Demircioğlu, Deli Hasan, Ayvaz) Bolu Beyi tarafından kuyuya atılır. Turna teli getirmek üzere Bağdat'a giden yiğitler, Bağdat valisi tarafından kuyuya hapsedilir.

Destanda "doldurulan bir kadehi, bir göreve talip olan yiğidin içmesi" motifini de görüyoruz. Köroğlu önemli bir görev vereceği zaman bir kadeh doldurtur. Bu kadehi alıp içen göreve talip olduğunu bildirmiştir. Bu motifi Manas destanında da görmek mümkündür. Manas destanında

“Bata/Fatiha kadehi” birisine bir maruzatta bulunmak veya birisinden müsaade istemek için içilen kadehtir.

Köroğlu destanında, Köroğlu’nun uzak bir ülkede bir çocuk bırakması, sonra o çocuğun Köroğlu’ndan bir nişanla gelip, Köroğlu’nu bulması, hatta O’nunla vuruşması, Türk destanlarının dahası masalların genel bir motiftir. Dağıstan’da gördüğü bir kadınla (Hösne Bala) bir gece kalan Köroğlu, ardında bir pazubend bırakarak ayrılır. Kadın hamiledir, bunun yanında evdeki at da Kırat’tan hamiledir. Çocuğun ve tayın doğumu aynı günde olur. Yıllar sonra çocuk, babasının pazubendini koluna takarak Çamlıbel’e gelir ve Köroğlu’nu bulur.

Rüyada aşk bâdesi içme, bilindiği üzere âşıklık geleneğimizde mühim bir motiftir. Bunu Köroğlu destanının Dağıstanlı Hasan kolunda görüyoruz. Hasan, Köroğlu’ndan başka herkese yasak olan sır odasına girmiş,yani yasağı çiğnemiş, odada bulduğu bir resme bakarken kendinden geçmiş, rüyasında bir pir ona Gülizar’ı göstermiş; Gülizar’ın elinden aşk bâdesini içmiştir. Yasak odaya girme motifi, özellikle masallarımızda görülen bir motiftir.

Destanda, Köroğlu şehit düşen keleş için kırk gün karalar bağlayarak yasa girer; beyleriyle görüşmez, yerine vekil bırakır. Kırk sayısı hikâye ve masallarımızda sıkça görülen formülistik bir sayı olarak kırk gün yasın yanında, kırk gün düğün, kırk gün ziyafet şeklinde de geçmektedir. Kırk sayısından başka formülistik sayı olarak destanda üç sayısı da görülmektedir. Vuruşmadan sonra üç gün beklenilmesi, üç atlı, vb. Ayrıca destanın tamamı göz önüne alındığında üç sayısı, destan kahramanı Köroğlu’nun harekete geçmesindeki sebeplerde de görülmektedir. “Köroğlu, üç sebepten sefere çıkar; ya bir at, ya bir yiğit ya da bir kadın yüzünden” (Ekici 1999:10).

Antep Rivayeti’nde önemli bir motif de “yakadan geçirerek evlat edinme” motiftir. Bu, çocuğun yeniden doğuşunu simgeleyen bir uygulamadır. Başkasının çocuğu, ancak bu şekilde evlat edinilebilir. Köroğlu da Ayvaz’ı kaçıncı onu yakasından geçirerek evlat edinir. Ayvaz’ı kendi gömleğinden geçirir. Böylece Ayvaz, eski giysilerinden soyunduğu gibi ebeveynini de değiştirmiş olur.

Yine, özellikle masallarımızda, hikâyelerimizde görülen “remil atma, bakıma bakma” motifi, Antep Rivayeti’nde de görülmektedir. Acem Şahı, savaşın sonucunu öğrenmek üzere falcısını çağırır ve “Bak bakalım lak-

laknâmene, bizim ordu mu galip gelecek, yoksa Bağdat ordusu mu?" diye sorar.

Diğer destanlarımızda olduğu gibi, Köroğlu destanında da milletimizin yaşayışıyla, gelenek ve görenekleriyle, ananeleriyle ilgili pek çok hususiyeti bulmak mümkündür. Destan anlatıcısı, Türk töresine ait temel ilkele-ri, anlatım esnasında dinleyicisine aktarır. "Bey bellisiz, meydan ıssız" sö-zü, her karışık durumdan sonra dile getirilir. Bundaki amaç, toplumsal hayatta, her zaman bir idareciye, yol göstericiye ihtiyaç olduğunu; idare-cisiz huzurun mümkün olamayacağını vurgulamaktır. Yöneticiye saygı, onun emirlerine uyma, destan boyunca birçok yerde dile getirilir.

Bu destanımızda da kaynak, büyük Türk milletinin hayatında derin izler bırakmış olaylardır. Bu olayların nesilden nesile aktarılmasında destani unsurlarla süslenmesi yanında, hikaye ve masallarımızda da aynı motif-lerin kullanılması söz konusudur.

Sonuç

F. Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihinde (1980), Köroğlu destanının XVI. asırdan evvel teşekkül ettiğini söylemektedir. F. Köprülü'nün ve Z.V. To-gan'ın üzerinde ittifak ettikleri görüşe göre, Köroğlu destanı, İslâmiyetin Türklerce kabul edilmesinden önce Hazar Denizi ötesi Oğuzları arasında Oğuz-İran mücadelesinden doğmuş, İslâmiyeti müteakip Oğuzların Ho-rasan'dan Özbeklerle Türkmenlerin sıkı münasebette bulunduğu zaman-larda Özbeklere ve onlardan da Kazaklara geçmiştir. Diğer taraftan da Anadolu'da Azerbaycan'da intişar etmiş, şeklini değiştirmiş, yeni bir des-tan mahiyetini almıştır.

Kimi edebiyat tarihçileri veya tarihçiler, destan kahramanlarını araştırır-ken sadece yazılı tarihi göz önünde bulundururlar ki, bu yanlış ve üret-ken bir çözüm değildir. Çünkü, destanlarda tarihî olay, sadece çekirdek halinde bulunur. Bu çekirdek, milletin hayal gücüyle süslenir, genişletilir ve geleceğe aktarılır. Bu aktarmada, nesilden nesile geçmede gerçek olan-la hayali olanlar birbirine karışır. Destanlardaki yerler, kahramanlar, olay-lar, gerçek hayattan sadece isimlerini alırlar; fakat bu isimlerin gerçek ha-yattakilerle benzerlikleri, aynılıkları yok olur. Kahramanlarda, olaylarda, çevrede aynılıklar aramak boşunadır. Çünkü, artık dstandaki yer, za-man, kahramanlar, kendilerine has bir yer, zaman ve kahraman kavramı meydana getirmişlerdir. Yani, anlatılanlar artık tarih değil, edebi bir ürün haline gelmiştir.

Köroğlu destanını da bu anlayışla ele almak ve değerlendirmek gerekir. Çünkü, Köroğlu'nun tarihi belgelerle, yaşamış bir kişi olduğunun ispat edilmesinden çok, onun halkın beyninde oluşmuş kişiliği, yaptıkları daha önemlidir.

Açıklamalar

* Çalışmamızda metin alıntılarının yanındaki numaralar, çalışmamıza esas aldığımız eserdeki sayfa numaralarıdır

** Diğer rivayetlerde (Özbek, İstanbul, Tobol, Urfa, Maraş) bu motiften söz edilmemiştir.

1. Prof. Dr. Şükrü ELÇİN, destanı, "millet hayatında askeri, dini, siyasi, içtimai hadiselerin hazırladığı muhit içerisinde, cemiyetin iradesini ellerinde tutan 'Kahraman-Bilge' şahsiyetlerin menkabevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikaye" olarak tarif etmektedir. *Halk Edebiyatına Giriş*, K.B. Yay., Ank., 1981, s.71

P.N.Boratav ise, destanlar konusunda "bütün fantastik unsurlarıyla destanlar ve menkıbeler tarihi hadiselerin halk kütlelerinde bıraktığı izleri, halkın onlar hakkındaki kanaatlerini ve hükümlerini, onların kahramanları olan tarihi şahsiyetler hakkındaki sempati veya antipatilerini, onlara izafe ettikleri ve hakikatte kendi arzularının sembolü olan karakterleri ve şahsiyetleri tespit eder" demektedir. *Folklor ve Edebiyat II*, Adam Yay., İst., 1982, s.73

2. Konu hakkında geniş bilgi için bk.

a- Boratav, P.N. *Köroğlu Destanı*, age, "Muhtelif Rivayetlerin Mukayesesi", s.50-64

b-Yıldırım, Dursun, "Köroğlu Destanının Orta Asya Rivayetleri", *Köroğlu Semineri Bildirileri*, KTB Yay., Ank. 1983, s.103-114.

c-Türkmen, Doç.Dr.Fikret, "Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları" K.Tur.Bak. Yay., Ank. 1983, s.83-89"

3. Köroğlu Destanı- Azeri Rivayeti'nde "Ab-ı hayattan içme" konusunda şu bilgi verilmektedir: "...Mirza Sarraf, nücum kitaplarına bakarak, oğluna bir çeşme tarif ediyor. Oradan suyun köpüklerini getirmesini söylüyor. Köroğlu, çeşmeyi buluyor, lakin gelirken susuyor ve bu suyu içiyor. Halbuki bu su kör ihtiyarın gözlerini açacaktır." Boratav, P.N., age. s.22

Kaynaklar

- AKDAĞ, Mustafa (1995), *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celali İsyanları*, İstanbul, CemYay.
- Ana Britannica (1989), c.7, Ana Yay.
- BAYAZ, Hüseyin (1981), *Koroğlu-Antep Rivayeti*, İstanbul, Karacan Yay.
- BORATAV, P.N. (1981), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Gerçek Yay.
- BORATAV, P.N. (1983), *Folklor ve Edebiyat II*, İstanbul, Adam Yay.
- BORATAV, P.N. (1984), *Koroğlu Destanı*, İstanbul, Adam Yay.
- BORATAV, P.N. (1988), *Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği*, İstanbul, Adam Yay.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer (1987), *Kök Türkler*, Ada Yay.
- EKİCİ, Metin (1999), “Anadolu Sahası Koroğlu anlatmalarında Kadın Tipler”, *Milli Folklor*, Kış, 44.
- ELÇİN, Şükrü (1981), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Kült. Bak. Yay.
- ERGİN, Muharrem (1984), *Orhun Abideleri*, İstanbul, Boğaziçi Yay.
- KAPLAN, Mehmet (1985), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar III*, Tip Tahlilleri, Dergah Yay.
- KARADAĞ, Metin (1995), *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Ankara, Karşı Yay.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1980), *Türk Edebiyatı Tarihi, Koroğlu Semineri Bildirileri* (1983), Kültür ve Turizm Bak.Yay., Ank.
- OĞUZ, M. Öcal (1997), “Folklorda Yeni Yöntemler ve Koroğlu”, *Milli Folklor*, Kış, 36.
- RADLOFF, Wilhelm (1985), *Manas Destanı*, (Yay. haz. E. G. Naskali), Türksoy Yay., Ank.
- SEPETÇİOĞLU, M. Necati (1990), *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, İst., Akran Yay.

On the Narration of K roĝlu, Rumour of Antep

Dr. Mustafa SEVER

Mersin University

Faculty of Arts and Sciences

Abstract: The narrations of K roĝlu, is a complete narration which reflects the thoughts and value system of Turks. Throughout the history Turks were in close interaction with different religions and cultures and the narration of K roĝlu reflects honour, virtue, moral, belief, thoughts and judgement values of Turkish nation in the Turkish epic tradition. K roĝlu, rumour of Antep, is the projection of social values with deep system (characteristics perceived in the narration that emphasize the Turkish identity and separate the Turkish nation from others) nations in its background too.

Key words: Koroglu, Antep, Rumour, Epic.

Антепский Вариант Эпоса Кёроглы

Мустафа СЕВЕР

Мерсинский Университет

Факультет естественных и гуманитарных наук

Резюме: Среди всех тюрков эпос Кёроглы является собранием сказаний, которое отражает мышление и систему ценностей тюрков.

В тюркской традиции эпоса эпос Кёроглы отражает многие социально-культурные особенности тюрков, находившихся в историческом плане в тесном взаимодействии с различными верованиями и культурами, а также честь, мораль, веру, мышление и ценности тюркской нации.

Антепский вариант эпоса Кёроглы является выражением общественных ценностей и особенностей, которые акцентируют тюркскую идентичность и отличают тюркскую нацию от других.

Ключевые слова: Кёроглы, Антеп, сказание, эпос.

